

СУЧАСНІ ОРФОГРАФІЧНІ СЛОВНИКИ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД

© Наталія Гордієнко, 2009

Інститут української мови НАН України (Київ)

УДК 81'374.2:81'35

У статті зроблено спробу оцінити досягнення лексикографічної спадщини сучасних орфографічних словників, проаналізовано їх реєстр, новітні підходи в укладанні. З'ясовано, що укладачі ретельно враховують зміни в мові, зважають на цільове призначення праць, що відбивається в обсязі реєстру й лексикографічній характеристиці слів.

Орфографічні словники займають важливе місце серед інших типів лексикографічних праць. Основним завданням таких словників є нормативне написання слів, що є невід'ємною ознакою культури писемного мовлення й розвитку сучасної української літературної мови. Цей тип словників охоплює широке коло користувачів: школярів, студентів, викладачів, редакторів, адміністративних працівників, учених, письменників і всіх тих, хто цікавиться сучасною українською мовою. На важливості орфографічних словників свого часу наголошував Л. С. Паламарчук: «Найбільш масовим, найбільш поширеним типом словника-довідника, який має практичні виходи і в навчальний процес, і в щоденну працю великої армії працівників слова, є словник орфографічний, чи правописний» [6: 115].

У цій статті ми ставимо перед собою завдання проаналізувати словникову продукцію зазначеного типу, починаючи від 90-х рр. ХХ ст. до наших днів.

Упродовж останнього двадцятиліття побачили світ близько двох десятків орфографічних словників різного обсягу і призначення. Деякі з них виходили кількома виданнями, а то й серіями. Серед авторів правописних словників – такі провідні вчені-лексикографи, як А. А. Бурячок, С. І. Головащук, М. М. Пещак, О. О. Тараненко. Великі лексикографічні проекти очолили В. А. Широков і В. Т. Бусел. Відповідальне редагування значних за обсягом академічних словників здійснювали академіки НАН України В. М. Русанівський і В. Г. Склярєнко. Авторами сучасних орфографічних словників є: В. Ф. Жовтобрюх, О. П. Івакін, А. О. Івченко, В. Я. Карачун, Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига, С. М. Музичук, О. Ю. Петраковський, Л. О. Полякова, А. О. Свашенко, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, В. В. Чумак, Г. М. Ярун.

Такий чималий список науковців свідчить про те, що українська лексикографія перебуває в стадії активного розвитку, з'являються нові словники, удосконалюються й перевидаються раніше створені праці.

Популярність української орфографії зумовлена й тим фактом, що від часу незалежності України і затвердження української мови як державної, зросла потреба в сучасних орфографічних словниках, які б враховували нові тенденції, зміни в мові, відображали реальний стан сучасної української мови в просторі й часі. Ще одним важливим фактором підвищеної зацікавленості в орфографічних словниках є впровадження в 1993 р. нового видання Українського правопису.

Сучасні орфографічні словники укладені на основі четвертого (останнього) видання Українського правопису. На глибоке переконання І. Вихованця «найголовнішою ознакою хорошого словника є його реєстр» [5: 3]. Наповненість сучасних орфографічних словників залежить від призначення словника, від сфери його використання. Так, реєстр лексикографічних видань найрізноманітніший: від 23 до 253 тис. слів.

Починаючи з 90-х років вагомий внесок у сучасну орфографію зробили науковці НАН України, видавши у 1994 р. «Орфографічний словник української мови» (близько 120 тис. слів) (ОСУМ І). Під час укладання словника був врахований лексичний матеріал, уміщений у «Орфографічному словнику» 1975 р. за редакцією С. І. Головащука й В. М. Русанівського. Фактично, цей словник був першою спробою створити повний орфографічний словник від часу незалежності України. У 1999 р. було здійснено 2-е видання, а у 2002 р. – третє. Автори всіх названих видань «Орфографічного словника української мови» – відомі мовознавці С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Словник містить корисну інформацію, подану укладачами в передмові, про історію становлення Українського правопису. З упевненістю можемо зазначити, що з роками видання такого словника поступово еволюціонує. Про це свідчить, зокрема реєстр словника: в третьому виданні він збільшився на 18 тис. і загальним обсягом становив 143 тис. слів, серед яких переважну більшість складає загальнонавчана, термінологічна й ономастична лексика. Окрім збільшення реєстру, в словнику, до невідміюваних іменників (ремарка *незм.*) додана інформація про рід і число лексем: **авеню**, *незм. ж.* [УОС III: 12]; **бєрі-бєрі**, *незм. ж.* [УОС III: 52];

бібабб, незм. ч. і ж. [УОС III: 53]; **бігуді**, незм., мн. [УОС III: 54]; **каберне**, незм., ч. (сорт винограду) і с. (вино) [УОС III: 329]. До двокомпонентних географічних назв наведено закінчення родового відмінка однини при кожному із компонентів: **Біле** (-ого) **море** (-я) [УОС III: 55]; **Об'єднані** (-их) **Арабські** (-их) **Емірати** (-ів) [УОС III: 518]; **Мала** (-ої) **Азія** (-ї) [УОС III: 409]. Прямі й зворотні форми дієслова подано в окремих словникових статтях: **висотати**, -аю, -аєш і **висотатися**, -аюся, -аєшся [УОС III: 105]; **лагодити**, -джу, -диш; *нак.* -одь і **лагодитися**, -джуся, -дишся; *нак.* -одься [УОС III: 386].

Ще однією відмінністю першого видання ОСУМ порівняно з наступними є реєстр словника на літеру Г, зокрема це стосується власних назв. Так видання 1994 р. подає власні назви типу **Гданськ**, -а і **Гданськ** [ОСУМ I: 167] і відповідно похідні від них прикметники: **гданський** і **гданський** [ОСУМ I: 167]; **Гетеборг**, -а [ОСУМ I: 167]; **Гібралтар**¹, -а і **Гібралтар** (місто); **Гібралтар**², -у і **Гібралтар** (країна); **гібралтарський** і **гібралтарський** [ОСУМ I: 167]; **Гренландія**, -ї, *ор.* -єю і **Гренландія**; **гренландський** і **гренландський** [ОСУМ I: 167]. Зазначимо, що в наступних виданнях ці власні назви відсутні в реєстрі, виняток становить лише власна назва **Галаґані**, -ів (місцевість) [ОСУМ IV: 204], яка була введена лише в четвертому виданні цього словника. Це пов'язано з тим, що «Український правопис» допускає варіантність (Г–Ґ) власних назв іншомовного походження лише в усному мовленні, а на письмі рекомендовано вживати лише «Г». У «Примітці» до § 15 «Українського правопису» про це написано так: «У власних назвах іншомовного походження етимологічний г згідно з усталеною традицією вимовляється як Г; проте збереження г у вимові не є порушенням орфоепічної норми» [7: 19].

«Орфографічний словник української мови» А. А. Бурячка по-іншому фіксує реєстр літери Г. Зокрема до видання ввійшли: **Гібралтар**, ру [ОСУМБ: 106]; **Гренландія**, дії, *ор.* дією [ОСУМБ: 106]. До зазначених назв наведені і похідні прикметники: **гібралтарський**, ка, ке [ОСУМБ: 106]; **гренландський**, ка, ке [ОСУМБ: 107], тоді як до іменника Гданськ не подано відповідного прикметника.

Порівняно з виданням ОСУМ I знаходимо різницю в структурі словника, зокрема в подаванні граматичних форм займенників. Наприклад, у першому виданні не зазначені такі форми займенників, як *багато-що багато-чого, багато-хто, багато-кого, небагато-хто, небагато-кого, небагато-що, небагато-чого*, а в наступних виданнях такі форми доповнили реєстр словника.

«Грамаітичні форми слів – компонентів словосполучення подаються тільки тоді, коли цих слів у реєстрі словника немає, наприклад: *вітін* (-у) *каменя*», – зазначено в передмові [УОС VII: 8], натомість у сьомому виданні це словосполучення подано як окреме реєстрове слово: **вітін**, -у [УОС VII: 110].

Поповнився реєстр словника словами-омографами. Так, у першому виданні ОСУМ вжито **дідівщина**, -и [ОСУМ I: 167], а в восьмому знаходимо: **дідівщина**, -и (спадщина; давні час); **дідівщина**, -и (нестатутні взаємини в армії) [УОС VIII: 216].

На думку І. Р. Вихованця, в академічному словнику слід регулярніше подавати кличний відмінок деяких іменників (наприклад «переможче» чи «переможцю»?) і наказовий спосіб важких дієслів [5: 4].

Подальшому доповненню й перевиданню академічного «Українського орфографічного словника» сприяє постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки», у якій передбачено щорічне видання академічного правописного словника. Наслідком цього та копіткої праці науковців НАН України, зокрема Українського мовно-інформаційного фонду, було видано інші видання «Українського орфографічного словника» у 2004, 2005, 2006 рр. У шостому виданні обсяг словника збільшився на 5 тис. слів і становив близько 170 тис. слів (укладачі: В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун). Джерелом поповнення шостого видання словника слугував Український національний лінгвістичний корпус Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. З передмови дізнаємося про цей процес: «Відібрані з корпусу слова, відсутні в попередніх виданнях, було піддано процедурі автоматизованої лематизації й грамаітичної ідентифікації за допомогою комп'ютерної програми, розробленої в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України» [УОС VI: 3]. У цій програмі реалізовано словозмінну класифікацію української лексики (автор І. В. Шевченко) на основі інформаційної теорії лексикографічних систем В. А. Широкова.

У наступних сьомому й восьмому перероблених і доповнених виданнях (УОС VII і УОС VIII; укладачі: В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун, відповідальний редактор В. Г. Склярєнко) принципи укладання словника залишаються такими ж, як і в попередніх виданнях, а реєстр збільшується на 2 тис. слів у кожному з видань і становить у VII-ому – 172 тис., у VIII-ому 174 тис. слів.

Видання такого словника, на нашу думку, є конче необхідним для сучасної лексикографії, оскільки щорічне доповнення і перевидання його дозволяє максимально охопити найновішу й найуживанішу лексику, що з'являється в українському лексиконі. На сьогодні це один із найдосконаліших орфографічних словників, укладений високопрофесійними вченими-лексикографами. Такі перевидання, що їх здійснюють вчені кожного року, не дозволять словнику застаріти, а навпаки, сприятимуть популярності щодо його використання, оскільки кожне нове видання – це більш доповнена, виважена, високопрофесійна праця лексикографів.

На основі цього словника у 2006 р. був виданий «Український орфографічний словник: Для студентів та школярів» (укладачі В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Г. Шевченко, Г. М. Ярун) за редакцією В. М. Русанівського (УОСШ). Реєстр словника нараховує близько 70 000 слів, до складу якого входить загальноживана лексика, поширені терміни, географічні назви, неологізми. У змісті на кожну літеру подано відповідний номер сторінки на якій починаються слова на потрібну літеру, що значно пришвидшує пошук потрібного реєстрового слова.

У цьому ж році в серії «Сучасні словники України» вийшов «Орфографічний словник наукових і технічних термінів» В. Я. Карачуна (ОСНіТТ). Видання саме такого словника є дуже важливим для сучасної української орфографії. Адже відсутність орфографічного словника наукових і технічних термінів, певною мірою, гальмувало функціонування української мови у сфері науки і техніки, а також викладання українською мовою цих дисциплін у навчальних закладах. Мета цього словника «якоюсь мірою заповнити цю прогалину в навчальній літературі» [ОСНіТТ: 5]. Укладач зробив спробу подати, унормувати терміни, що раніше застосовувалися транслітеровано або скальковані з російської мови. До реєстру також було включено зовсім нові слова, що з'явилися в цій галузі діяльності останніми роками. Загальний обсяг словника – понад 30 тис. слів. У його реєстрі особливо широко подано терміни з електроніки, інженерної й комп'ютерної графіки, інформатики та кібернетики, математики, механіки, обчислювальної техніки і програмування, радіоелектроніки, фізики та хімії. Упорядник словника вводить слова зі знаком х (ікс) і його деякі відмінкові форми: **х-променеграфічний**, **х-променезахисний**, **х-променелогічний** [ОСНіТТ: 522].

Суттєвим доповненням до словника є додатки, що містять надзвичайно корисну інформацію, зокрема подано написання іншомовних прізвищ, їх транскрипцію з оригінального написання відповідно до правил сучасного українського правопису, наголос. Такий додаток є невід'ємним від основного реєстру словника, адже майже 10 % слів-термінів утворено із власних імен. Таке доповнення полегшить не лише написання термінів, а й правильну вимову прізвищ і похідних від них термінів. У словнику також вміщено зразки відмінювання частин мови наукових і технічних термінів, а також відмінювання присвійних прикметників, утворених від прізвищ. Для зручності користування також у праці В. Я. Карачуна подано грецький, латинський і готичний алфавіти. Користуватися таким словником зручно. Особливістю цього словника є те, що у ньому дається якомога більше пояснень, так, наприклад, якщо термін виражає здатність до певної дії, то після таких слів у дужках пояснено, що вони означають: **метризовність** (здатність метризуватися) [ОСНіТТ: 381].

У 2002-у р. вийшов «Орфографічний словник української мови» А. А. Бурячка 4-е видання (близько 35 тис. слів) (ОСУМБ). Видання здійснене в межах проекту «Словники України» відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 1999 року «Про розвиток національної словникової бази». Попередні видання виходили в 1996, 1999, 2000, 2002. До реєстру цього словника ввійшли слова, які є базою для утворення інших слів, вагоме місце посідають поширені географічні назви, назви держав, народів, мешканців міст, імена людей і по батькові. Історичну лексику подано обмежено, а застарілі, діалектні, рідковживані слова до словника не включено. Зазначений словник відрізняється від інших словників, насамперед скороченням граматичних форм, а саме у словнику скорочення подані разом з останнім незмінним приголосним: **виплатити**, лачу, **латиш**, латять [ОСУМБ: 63]. Порівняймо з УОС VIII: **виплатити**, -ачу, -атим [УОС VIII: 106].

При складних числівниках в УОС VIII наводяться варіанти з числовим позначенням першої частини: **двадцятиріччя** (20-річчя), -я, *р. мн.* -іч [УОС VIII: 201], а у ОСУМБ опущено таку деталізацію: **двадцятиріччя**, чя, *р. мн.* річ [ОСУМБ: 109].

При користуванні таким словником відразу помітно, що не скрізь змінні частини реєстрового слова наголошуються. Порівняймо: **двадцятиліття**, тя, *р. мн.* літь [ОСУМБ: 109]; **двадцятиріччя**, чя, *р. мн.* річ [ОСУМБ: 109]. Так, у першому варіанті змінна частина наголошена, а в другому – ні. Помітно ще одну різницю у двох аналізованих словниках. Слова, що належать до однакових частин мови, але мають незначні відмінності в академічному виданні подані як одне реєстрове слово (між ними лише вжитий сполучник *і*): **по-братерському**, *присл. і по-братерськи* [УОС VIII:

608], а в ОСУМБ **по-братерськи**, *присл.*; **по-братерському**, *присл* [ОСУМБ: 306] становлять два реєстрових слова. Заслугує на увагу й іменник *ясеновий*. У УОС VIII наведено як одне реєстрове слово: **ясенівий** і **ясенівий** [УОС VIII: 996]. В ОСУМБ подано як два: **ясенівий**, ва, ве; **ясенівий**, ва, ве [ОСУМБ: 460].

Неважко помітити, що ще однією неузгодженістю є вживання закінчень іменників у родовому відмінку, зокрема інформація подана або неповно, або неправильно. Наприклад: **телефон**, ну [ОСУМБ: 404], а в УОС VIII: **телефон**, -у (зв'язок) і -а (апарат) [УОС VIII:858]. Такий виклад цього слова, а в деяких випадках навіть може дезорієнтувати користувача.

У 2003 р. у м. Харкові вийшов 2-е перевидання «Українського орфографічного словника» (за ред. А. О. Свашенко) (УОСС). Цей словник містить близько 100 тис. слів і створений він на базі фахових академічних словників Інституту мовознавства О. О. Потебні та Інституту української мови НАН України. Одночасно з'являється «Орфографічний словник сучасної української мови: 70 000 слів» (укладач С. В. Музичук) (ОССУММ). Словник охоплює переважно загальнонавчальну лексику української мови, а також найбільш поширені наукові і технічні терміни.

Наступним кроком у сучасних орфографічних словниках була поява у 2004 р. праці Т. В. Ковальнової та Л. П. Ковриги «Орфографічний словник української мови» (ОСУМК). Реєстр цього словника нараховує близько 160 000 слів. Крім загальнонавчальних слів, у словнику вжиті наукові, науково-технічні терміни, діалектизми, історизми, розмовні, застарілі слова тощо. Аналізований словник є суто орфографічним, тому тлумачення слів наводиться лише в тому випадку, коли їх написання відрізняється. Усі слова, як правило, наголошені, а в окремих випадках наводяться всі можливі варіанти наголошення слова.

Цього ж року у світ вийшов «Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики», укладачами якого є В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. Головна мета словника – «показати можливі написання в різних групах складних слів» [ВЗОССУЛ: 5]. Особливістю цього словника є те, що в ньому представлений лексичний матеріал із орфографічних, тлумачних, енциклопедичних, термінологічних, фахових і галузевих словників (понад 40), виданих в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Реєстр словника нараховує понад 253 тис. слів. До словника входить активна лексика української літературної мови й найуживаніша пасивна лексика мови творів української літератури й фольклору, загальновідомі назви народів, назви племен, назви людей за назвою міста чи за місцем проживання, слова історичного фонду, широкоживані складноскорочені слова, релігійна і міфологічна лексика, найуживаніші архаїзми, діалектизми, здрібнілі, пестливі, зневажливі слова й різноманітні терміни (математичні, фізичні, пов'язані з астрономією та космонавтикою). Такий словник є не лише орфографічним, а й може «замінити собою будь-який із словників, коли йдеться про варіативність слова, омонімію, граматичну класифікацію слова» [ВЗОССУЛ: 5]. Це пояснюється, в першу чергу, введенням до словника варіантних форм. Доповнюють і розширюють реєстр словника додатки, що містять нормативне написання імен і по батькові, населені пункти, поширені географічні назви, країни світу, а також словник містить у своєму складі і словник гідронімів.

2005 р. також був плідним для орфографії. У цьому році був виданий «Сучасний український орфографічний словник» В. Ф. Жовтобрюх (СУОСЖ), у якому наведено близько 105 тис. слів, до складу яких увійшла загальнонавчальна лексика, терміни, назви релігійних свят, індивідуальні назви міфологічних істот і божеств, назви історичних територій. Такий словник є корисним для користувачів, оскільки містить додатки географічних та астрономічних назв. Причому назви не входять до основного реєстру, а винесені окремо в кінець словника, що скорочує час пошуку потрібного слова і дає можливість ознайомитися з нормативним написанням інших подібних назв, не листаючи при цьому всього словника, тоді як в інших словниках, що не містять такого додатку, ці назви розташовані в загальному реєстрі. Крім того аналогічними є додатки правопису чоловічих імен й імен по батькові та жіночих імен. Користуватися такими додатками зручно й досить практично, оскільки укладач словника подає й кличний відмінок до кожного імені в додатках, оскільки існує реальна проблема у користувачів щодо форми імен саме в цьому відмінку.

У цьому ж році в рамках серії «Нові словники» був виданий «Новий орфографічний словник української мови» за редакцією О. П. Івакіна (НОСУМ). Реєстр такого словника нараховує понад 50 тис. слів і містить найуживанішу лексику сучасної української мови. Особливістю цього словника є додаток «Граматика в таблицях». У лаконічній формі, але досить інформативно, подано зразки відмінювання іменників, прикметників, числівників, займенників і дієслів, залучено приклади відмінювання прізвищ та імен. Наведені короткі теоретичні коментарі до таких таблиць. Таке доповнення у вигляді додатка розширює можливості орфографічних словників і надає більше інформації для користувача.

У 2006 р. опубліковано «Орфографічний словник української мови» (ОСУМГ) С. І. Головашука з реєстром понад 50 000 слів. Видання укладено за словниками, посібниками й граматиками української мови та чинним Українським правописом. Проте порівняно невеликий за кількістю реєстр словника зовсім не є недоліком високопрофесійної праці автора. До словника дібрано лише ті загальноживані слова, які найбільше потрібні пересічному користувачеві для нормативного написання слів. А для найбільшої інформативності, яку може вміщувати такий за обсягом словник, укладач надає перевагу безпрефіксним словам, а з префіксом подаються переважно ті слова, що спричиняють певні труднощі в написанні чи вимові (переважно правописні, акцентологічні й семантичні особливості з вихідними формами). Укладач застерігає, що «до словника добиралася переважно правописно найпотрібніша лексика, тому невнесення до його реєстру якогось слова не є свідченням того, що воно в сучасному мовленні неживане, непопулярне. Адже в короткому словнику практично неможливо вичерпно представити префіксовані, складноскорочені чи складні слова, зворотні дієслова, які творяться майже від усіх прямих форм» [ОСУМГ: 3].

Ще однією лексикографічною працею, що вийшла друком 2006 р. став «Орфографічний словник української мови» А. О. Івченка (ОСУМІ), текст якого друкується за виданням «Орфографічного словника української мови» за 2003 р. Створений такий словник переважно на базі «Словника української мови» в 11 т., а також «Українського орфографічного словника» за редакцією А. О. Свашенко (Х., 1998), а також із власно створеної лексичної комп'ютерної бази. За обсягом цей словник належить до середнього типу і містить понад 40 тис. слів. Особливу увагу укладач приділяє новій і найчастотнішій лексиці, а тому вузькоспеціальну термінологію у словнику не представлено. Уперше в практиці укладання орфографічних словників такого типу до реєстру додано просторічну й вульгарну лексику. Укладач також застосовує так звані «номери омонімів», коли кожний омонім і омограф позначений римською цифрою, що розташовується після гасла: **рак I**, (*тварина*); **рак II** (*хвороба*) [ОСУМІ:428]. Автор словника позначає також і відсилання до паралельних орфоепічних форм, які передає у словнику за допомогою символу →: **вббжество** → **уббжество** [ОСУМІ: 761].

Також у кінці словника розташовані додатки: особові імена та імена по батькові, а також словник географічних назв. Крім того, формат словника так званий «кишеньковий», що дозволяє використовувати його в нестандартних ситуаціях.

Дослідження показує, що долучати до основного змісту орфографічного словника граматичні відомості стає дедалі актуальнішим і популярнішим. Про це свідчить перевидане 2-е видання у 2007 р. Л. О. Поляковою «Українського орфографічного словника з граматичними таблицями + короткий правописний коментар» (УОСП) на матеріалах різних типів словників, але, як зазначає укладач, переважно орфографічних. Словник розрахований, на нашу думку, перш за все на учнів, студентів, оскільки «охоплює найбільш уживані в шкільній практиці слова сучасної української мови» [УОСП: 4]. Реєстр словника нараховує близько 80 тис. слів, серед яких знайшли своє місце термінологічна, просторічна, застаріла лексика й географічні назви. Для зручності укладач об'єднує звукові або структурні різновиди одного й того ж слова (**бўсел**, **бўсол**, **бўшель**) [УОСП: 12] чергування приголосних (у) з (в) та (і) з (й). Дієслова, що мають незворотні і зворотні форми подаються в словниковій статті одним словом – **в(у)мивáти(ся)** [УОСП: 22].

Для практичності користування у кінці словника розміщені додатки імен і по батькові (сучасні й давні). До імен подані й форми розмовного стилю (ремарка *розм.*). У граматичних таблицях подано зразки відмінювання усіх змінних частин мови з короткими правописними коментарями. Також словник містить зразки відмінювання імен і імен по батькові. Користування таким словником забезпечить правильну не лише орфографію, а й граматику. Ще одним позитивним явищем у словнику є подання деяких особливостей української графіки.

У цьому ж році укладач О. Ю. Петраковський у м. Харкові видав «Сучасний орфографічний словник» (СОС). Такий словник помітно відрізняється від низки попередніх словників. Відмінність його полягає у тому, що укладач вважає за необхідне диференційовано вживати літери «ґ» і «г» у словах іншомовного походження, крім російського; латинську літеру «h» і грецьку літеру «γ» передають українською літерою «г»: гелій, горизонт; у загальних назвах і власних географічних, а особливо в антропонімах на місці «g» пишеться «г», а на місці «h» відповідно «г»: **агéнт** [СОС: 6], **інтелігéнція** [СОС: 76]. Пояснення такого вживання літер знаходимо у передмові до словника: «з огляду на тривалу занедбаність і численні переключення з українського правопису, його штучний відрив від загальноєвропейських мовних традицій» [СОС: 3]. Користуватися таким словником треба з обережністю (особливо це стосується реєстру літери «г»), оскільки таке подання інформації не завжди узгоджується із Українським правописом і навчальними програмами, за якими викладають сучасну українську мову.

Активізувалося видання орфографічних словників і в м. Донецьку. Зокрема видавництво «БАО» за 2007 р. видало два орфографічні словники української мови з реєстром у 30 тис. (ОССУМ (1)) і 70 тис. слів (ОССУМ (2)). Словники побудовані за нормами Українського правопису, містять загальнонавчальну лексику, а також найбільш поширені наукові й технічні терміни.

Поряд із звичайними орфографічними словниками починають виходити короткі словники щодо правильності написання окремих слів різної тематики. Так, у 2007 р. надруковано видання Н. Є. Лозової та В. Б. Фридрак «Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку» (СДЛФ). Словник є актуальним і практичним, оскільки в ньому уніфіковано складні для написання слова, в яких дуже часто трапляються помилки. До словника подано основні рекомендації щодо правопису, а також правильне написання географічних та астрономічних назв і список продуктивних в словотворенні кінцевих компонентів.

Ще одним різновидом орфографічних словників став виданий у 2008 р. «Орфографічний словник складних слів української мови», укладач С. І. Головащук (ОСССУС). Видання такого словника принесе користь користувачам, оскільки його видання зумовлене актуальною і в той же час практичною потребою сучасної української мови. Такі питання, як написання складних слів разом чи через дефіс завжди були в полі зору мовознавців, оскільки своїм написання викликають труднощі, проте до цього часу вони не були уніфіковані й не всі з них унормовані за «Українським правописом». Загальний обсяг становить понад 23 тис. слів (іменники, прикметники, дієслова, прислівники, числівники, займенники, вигуки, сполучники, прийменники, частки. Подано також унормоване написання географічних назв: **Аддіс-Аббэба** [ОСССУС: 12]; **Азэво-Чорномор'я** [ОСССУС: 13]; **Москвэ-рйкэ, Москвй-рйкй** [ОСССУС: 178]; **Рйо-Салэдо** [ОСССУС: 242], серед яких розмовні й загальнонавчальні терміни, зокрема фізичні: **грам-моль**, -ля [ОСССУС: 62]; медичні: **дванадцятйпэла кшкэ** [ОСССУС: 66]; геометричні: **дванадцятйграннй** [ОСССУС: 66]; хімічні: **двохэтомнй** [ОСССУС: 68]; господарські: **лйгбсп** [ОСССУС: 126]; філологічні: **лйтоб'эднання** [ОСССУС: 127]. Подано також написання слів разом і окремо: **аббшо**, *част.* [ОСССУС: 7], **абб що**, *спол. із займ.* [ОСССУС: 7].

Отже, результати проаналізованого матеріалу з орфографії засвідчують, що словникарство в цій галузі динамічно розвивається. Орфографічні словники є найпопулярнішими серед інших різновидів лексикографічних видань. З'являються зовсім нові словники, перевидаються і доопрацьовуються раніше видані, збільшується їх реєстр, що свідчить про те, що такі видання є сучасними, здатними охопити найновіші слова. Все частіше починають виходити, так звані «спеціальні» словники, які спрямовані на правильне написання окремих груп слів. А видання орфографічного словника в поєднанні з граматичним коментарем буде надзвичайно корисним при вивченні граматики у школах та інших навчальних закладах.

Література

1. Венцовський А. Держава безмовна – мова бездержавна // Літературна Україна. – 18 червня (22). – 2009. – С. 3.
2. Венцовський А. Держава безмовна – мова бездержавна // Літературна Україна. – 25 червня (23). – 2009. – С. 3.
3. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії. – К.: Вид-во Академії Наук української, 1963. – 241 с.
4. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії. – К.: Рад. школа, 1961. – 161 с.
5. Ніколайчук І. Українська лексикографія: погляд у майбутнє // Світ. – 19–20 травн. – 2009. – С. 3–4.
6. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія. – К.: Наук. думка, 1978. – 201 с.
7. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К.: Наук. думка, 2008. – 288 с.

Джерела

ВЗОССУЛ	Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253 000 / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 896 с.
НОСУМ	Новий орфографічний словник української мови: 50 000 слів: [ГраMATика в таблицях] / Ред. Івакін О. П. – К.: Аконт, 2005. – 141 с.
ОСНІТТ	Карачун В. Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів: Правопис. ГраMATика: Понад 30 000 слів / Наук. ред. Л. І. Андрієвський. – К.: Криниця, 1999. – 524 с.
ОСССУС	Головащук С. І. Орфографічний словник складних слів української мови: Понад 23 000 слів. – К.: Наук. думка, 2008. – 287 с.
ОССУМ (1)	Орфографічний словник сучасної української мови: 30 000 слів. – Донецьк: БАО, 2007. – 383 с.
ОССУМ (2)	Орфографічний словник сучасної української мови: 70 000 слів. – Донецьк: БАО, 2007. – 958 с.
ОСУМ I	Орфографічний словник української мови: Близько 120 000 слів / Уклад.: С. І. Головащук, М. М. Пешак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К.: Вид-во «Довіра», 1994. – 864 с.
ОСУМ II	Орфографічний словник української мови: Близько 125 000 слів / Уклад.: С. І. Головащук, М. М. Пешак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Довіра», 1999. – 989 с.
ОСУМБ	Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови: Близько 35 000 слів / Ред. Н. М. Отрох, М. А. Щипська. – 4-е вид., допрац. – К.: Наук. думка, 2002. – 459 с.

ОСУМГ	Головащук С. І. Орфографічний словник української мови: 50 000. – К.; Ірпінь: Перун, 2006. – 486 с.
ОСУМІ	Івченко А. О. Орфографічний словник української мови: Понад 40 000 слів. – Х.: Фоліо, 2006. – 765 с.
ОСУМК	Орфографічний словник української мови: 160 000 сл. / Уклад.: Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Х.: Сінтекс, 2004. – 1086 с.
ОССУММ	Орфографічний словник сучасної української мови: 70 000 слів / Уклад. С. В. Музичук. – Донецьк: БАО, 2003. – 958 с.
СДЛФ	Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: Словник-довідник / Н. Є. Лозова, В. Б. Фридрак. – К.: Наук. думка, 2007. – 168 с.
СОС	Сучасний орфографічний словник: 150 000 сл. / Уклад. О. Ю. Петраковський. – Х.: Промінь, 2007. – 1244 с.
СУОСЖ	Жовтобрюх В. Ф. Сучасний український орфографічний словник: Близько 105 000 слів. – Х.: Ранок: Веста, 2005. – 797 с.
УОС III	Український орфографічний словник: Орфогр. словн. укр. мови: Близько 143 000 слів / Уклад.: М. М. Пещак та ін. – 3-є вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2002. – 1006 с.
УОС IV	Український орфографічний словник: Близько 155 000 слів / Уклад.: В. В. Чумак та ін.; Відп. ред. В. М. Русанівський. – 4-е вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2005. – 1069 с.
УОС V	Український орфографічний словник: Близько 165 000 слів / За ред. В. М. Русанівського. Уклад.: В. В. Чумак та ін.]. – 5-е вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2006. – 940 с.
УОС VI	Український орфографічний словник: Близько 170 000 слів / За ред. В. М. Русанівського; Уклад.: В. В. Чумак. – 6-е вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2006. – 959 с.
УОС VII	Український орфографічний словник: близько 172 000 слів / уклали: В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун; за ред. В. Г. Скляренка. – Вид. 7-е вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2007. – 983 с.
УОС VIII	Український орфографічний словник: близько 174 тис. слів / уклали: В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун; за ред. В. Г. Скляренка. – вид. 8-е, переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2008. – 997 с.
УОСП	Полякова Л. О. Український орфографічний словник з граматичними таблицями + короткий правописний коментар: 80 000 слів. – 2-е вид., доповн. – Х.: Торсінг плюс, 2007. – 496 с.
УОСС	Український орфографічний словник: Близько 100 000 сл. / За ред. А. О. Свашенко. – Х.: Прапор, 2003. – 844 с.
УОСШ	Український орфографічний словник: Для студ. та школярів: Близько 70 000 сл. / За ред. В. М. Русанівського; Укл. В. В. Чумак та ін. – К.: Довіра, 2006. – 558 с.